

Az észak-afrikai országok fontosabb politikai mérföldköveinek összevetése egyéb társadalmi és gazdasági mutatókkal az arab tavasz óta eltelt időszakban

I. BEVEZETÉS

2010. december 17-én Mohamed Bouazizi, tunéziai utcai árus tiltakozásként felgyújtotta magát, miután a helyi hatóságok elkobozták kordóját, ahonnan gyümölcsöket és zöldségeket árult.^[1] Az eset rövid időn belül spontán tüntetésekbe és további megmozdulásokba torkollott, nemcsak Tunéziában, hanem az észak-afrikai és közel-keleti régió valamennyi országában. A folyamat arab tavasz néven vonult be a történelembe, amely nyomán – a teljesség igénye nélkül – politikai rezsimváltásokra, polgárháborúkra, nagyhatalmak és regionális hatalmak közötti egyre éleződő versengésre, vagy az Iszlám Állam felemelkedésére került sor. Az arab tavasz, mint az 10 év távlatából magabiztosan kijelenthető, nem hozta el azokat a politikai, gazdasági és társadalmi változásokat, amelyeket akár a megmozdulásokban részes országok polgárai, akár más országok politikai vezetői vártak, reméltek. Ráadásul 2020-ban a COVID-19 pandémiás helyzet újabb kihívások elé állította az észak-afrikai és közel-keleti régiót (a tanulmány lezárásakor ezen globális kihívás természetesen nem csak erre a földrajzi térségre korlátozódott), így 2010 és 2020 között tulajdonképpen egy válságtól válságig tartó időszakról lehet beszélni.

A tanulmány az észak-afrikai országokban végbemenő politikai változások főbb vonalainak bemutatására – és a gazdasági-társadalmi mutatók alakulásával történő összevetésére – vállalkozik a fent lehatárolt időszakban. A módszertani kereteket ismertető fejezet a földrajzi és időbeli lehatárolást, valamint a soron következő fejezetek legfontosabb szerkezeti-tartalmi bemutatását tartalmazza, amelyet az egyes ország-tanulmányok követnek.

[1] Tüske – N. Rózsa, 2011.

II. MÓDSZERTANI KERETEK

A tanulmány szempontjából először az észak-afrikai országok körét érdemes lehatárolni. Az ENSZ statisztikai besorolása hét országot – Algéria, Egyiptom, Líbia, Marokkó, Nyugat-Szahara, Szudán és Tunézia – sorol az észak-afrikai régióhoz.^[2] Egyéni megfontolás alapján Nyugat-Szahara^[3] és Szudán^[4] nem képezi részét a vizsgálatnak, így a továbbiakban Algéria, Egyiptom, Líbia, Marokkó és Tunézia kerül bemutatásra.

A tanulmány – ahogy a Bevezetésben is említésre került – az arab tavasz kirobbanását követő évek bemutatására fókuszál, azaz 2010/2011-től egészen a 2019. év végéig tartó folyamatokat elemzi. Az észak-afrikai (és közel-keleti) országok tekintetében az arab tavasz, valamint a COVID-19 pandémia negatív hatásainak begyűrzése két olyan jól azonosítható mérföldkő, amelyhez igazodva jól szakaszolható ezen országok fejlődése.

Az arab tavasz a XXI. század legfontosabb mérföldköve az észak-afrikai és közel-keleti régió vonatkozásában, ugyanis olyan események láncolatát indította el, amelyek belpolitikai, regionális biztonsági vagy éppen gazdasági hatásai napjainkig továbbgyűrűznek. Az arab tavasz keretében történt megmozdulásokat és eseményeket politikai, gazdasági, szociális és társadalmi (például törzsi) tényezők egyaránt fűtötték, és amely megmozdulásokban sokan a „demokráciadominó” beindítását látták.^[5] Bár számos országban történtek pozitív változások – vezetőváltás, politikai nyitás, polgári jogok kiszélesítése –, többek között sokkal rosszabb helyzetbe kerültek az arab tavasz után, mint előtte voltak – elegendő itt a polgárháborúval sújtott országokra gondolni, a terrorista és militáns csoportok megerősödésére (például az Iszlám Állam expanziója), humanitárius válságokra, stb.

A tanulmány arra vállalkozik, hogy az észak-afrikai országok esetében bemutassa az arab tavasz kirobbanása óta bekövetkezett politikai, gazdasági és szociális változásokat, kiegészítve kutatóintézetek és műhelyek értékeléseivel. A fentieknek megfelelően az egyes országtanulmányok egységes struktúrában készültek el az alábbiak szerint:

[2] Methodology, Standard country or area codes for statistical use (M49).

[3] Nyugat-Szahara területének mintegy háromnegyedét Marokkó tartja az ellenőrzése alatt, míg a fennmaradó területen egy korlátozott önrendelkezéssel bíró kormányzat rendelkezik hatalommal. Figyelmet érdemel, hogy 2020 decemberében, Donald Trump amerikai elnök ciklusa végével az Egyesült Államok új hivatalos Marokkó-térképet fogadott el, amely az ország részeként tüntette fel a vitatott területeket. Forrás: Committee of the United Nations: The Legal Issues, 2012.

[4] Bár Szudán sok tekintetben kapcsolatban áll az észak-afrikai országokkal, jelen tanulmányban azért nem szerepel, mert nem képezi tárgyát a 2. pontban hivatkozott kutatásnak, ugyanis Algéria, Egyiptom, Líbia, Marokkó és Tunézia sokkal intenzívebb kapcsolatokat ápol az Európai Unióval és a közel-keleti régió országaival, mint Szudán.

[5] Rostoványi, 2012.

- Az első alfejezet röviden összefoglalja azokat a fontosabb belpolitikai mérföldköveket, amelyek megváltoztak az arab tavasz következtében. Elsőként említés szinten az arab tavaszt megelőző évtizedek alkotmányozással összefüggő mérföldkövei kerülnek összegyűjtésre, majd ezt követi a 2011 utáni folyamatok rövid áttekintése, a legfőbb közjogi méltóságok megválasztása és a népképviselői szervekkel kapcsolatos változások.
- A második alfejezet rövid áttekintést ad a fontosabb gazdasági és társadalmi mutatók alakulásáról a 2011 óta eltelt időszakban.
- A harmadik alfejezet összegzőképpen bemutatja azon nemzetközi rangsorokat, amelyek az adott ország helyzetében bekövetkezett változásokat mutatják be. Ide tartozik a Törékeny Állam Mutató (angol elnevezés: *Fragile State Index*), a Világbank indikátorrendszere (angol elnevezés: *World Governance Indicators*), a Korrupcióészlelési Mutató (angol elnevezés: *Corruption Perception Index*), valamint a *Freedom House* értékelése.

A Konklúzióban összesítésre kerülnek az észak-afrikai országokkal kapcsolatos legfontosabb összefüggések és megállapítások, továbbá jelen kutatási eredmény továbbgondolására is röviden sor kerül.

III. ALGÉRIA

1. A politikai intézményrendszer átalakulásának fontosabb mérföldkövei

Algériában a politikai viszonyok alakulása okán és a társadalom nyomására több alkalommal nyúltak hozzá a jogalkotók az alkotmányhoz. Az első alkotmányt a függetlenség elnyerését követő évben, 1963-ban fogadták el, amelyet egy katonai puccs következtében felfüggesztettek, és 1976-ban újat hirdettek ki.^[6] Társadalmi elégedetlenség hatására 1989. februárban új alkotmánytervezetet bocsátottak népszavazásra, majd újabb belpolitikai bonyodalmak hatására 1996-ban új alkotmányt fogadtak el.^[7] 2008-ban úgy módosították az alkotmányt, hogy feloldották az elnök által betölthető ciklusok maximális számát, hogy ezáltal biztosítsák Abdelaziz Bouteflika hatalomban maradását. Az arab tavasz egy újabb fordulót jelentett a több évtizedes társadalmi elégedetlenség felszínre törésének, és a 2011-2012-es éveket a különböző megmozdulások és a belpolitikai bizonytalanság határozták meg. Az első jelentősebb eredménynek számított a 19 éve fennálló rendkívüli állapot felfüggesztése, amely egyben a hadsereg belbiztonsági ügyeibe történő beavatkozását is csökkentette.^[8]

[6] Constitutionnet.org: Constitutional history of Algeria.

[7] Constitutionnet.org: Constitutional history of Algeria.

[8] Aljazeera.com: Algeria ends 19-years-old state of emergency, 2011.

Mindezek ellenére – összehasonlítva az észak-afrikai régió más országaival – viszonylag későn, 2016-ban mutatták be az új alkotmánytervezetet, amely az 1996-os alkotmány módosítása volt.

Abdelaziz Bouteflika elnök – aki az 1999-es előrehozott választáson a hadsereg támogatásával nyerte el első ízben a tisztséget – mindössze 2019-ben kényszerült lemondásra, miután az újabb elnöki ciklusra való bejelentkezése széleskörű társadalmi ellenállásba ütközött.^[9] Bouteflika ekkor már 81 éves volt, 2013-ban stroke-ot kapott és emiatt tolószékhez volt kötve – így sokan megkérdőjelezték az elnök cselekvőképességét is.^[10] Az elnökválasztásra való felkészülést, valamint az eredményhirdetést is tüntetések kísérték, ugyanakkor a 2019. decemberi választáson a 74 éves Abdel-Madzsíd Tebbun nyerte el a tisztséget 41% részvétel mellett a szavazatok 58,15%-ával.^[11] Az elnök személyén túlmenően a miniszterelnökök/ügyvivő miniszterelnökök száma már jóval nagyobb szórást mutat, 2011 óta 8 politikus kapott lehetőséget a tisztség betöltésére.

2. Társadalmi és gazdasági mutatók alakulása 2011 óta

Algéria jóval enyhébb politikai megrázkódtatáson ment keresztül a vizsgált periódusban, mint Egyiptom, Líbia vagy Tunézia, ugyanakkor a makrogazdasági és társadalmi mutatók itt is több esetben stagnálást vagy romlást mutatnak.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Népesség (millió fő)	36,6	37,3	38,1	38,9	39,7	40,5	41,3	42,2
Születéskor várható élettartam	75,2	75,4	75,7	75,9	76,1	76,3	76,5	76,9
Urbanizáció mértéke (százalék)	68,2	68,9	69,5	70,2	70,8	71,4	72	na
Menekültek (ezer fő)	94	94	94	94	94	94	98	98
Munkanélküliség (százalék)	9,9	10,9	9,8	10,2	11,2	10,2	11,9	11,8
GDP növekedés (százalék)	2,9	3,4	2,8	3,8	3,7	3,2	1,3	1,4
Egy főre jutó GDP (USD)	5455	5592	5499	5493	4177	3946	4044	4114
Államadósság (milliárd USD)	6	5,5	5,2	4,6	5,4	5,7	5,7	5,7

[9] BBC.com: Bouteflika asks Algerians for 'forgiveness', 2019.

[10] BBC.com: Bouteflika seeks fifth term as Algeria's president, 2019.

[11] Aljazeera.com: Abdelmadjid Tebboune: Who is Algeria's new president?, 2019.

Folyó fizetési mérleg (GDP százalék)	8,8	5,8	0,6	-4,3	-16,3	-16,4	-13,2	na.
FDI beáramlás (GDP százalék)	1,3	0,7	0,8	0,7	-0,3	1	0,7	0,9
FDI kivonás (GDP százalék)	0,3	0	-0,1	0	0,1	0	0,	0,5
Infláció (százalék)	4,5	8,8	3,2	2,9	4,7	6,3	5,5	4,2

1. táblázat: Algéria kiemelt társadalmi és gazdasági mutatói
(Forrás: az *Our World in Data*, a UNHCR és a *World Bank Open Data* oldalain található adatok alapján saját szerkesztés)

Az ország helyzetét nehezíti, hogy bevételi oldalon erőteljesen támaszkodik a szénhidrogén-készletek értékesítésére, ugyanakkor az olajárak 2014-es drámai csökkenése gyorsan éreztette a hatását a gazdaságban (az olajárak alakulásával kapcsolatos kérdés folyamatosan jelen van a nemzetközi politikai színtéren, és annak csökkenése számos országot érint negatívan az észak-afrikai és közel-keleti régióban).^{[12],[13]} A Nemzetközi Valutaalap számításai szerint az összes exportbevétel 95%-át teszi ki a szénhidrogének értékesítése, valamint a teljes költségvetés 60%-át.^[14] A megoldást mélyebb gazdasági reformok és a gazdaság diverzifikálása jelentené – ahogy arra többek között a Nemzeti Valutaalap is rámutatott –, ugyanakkor az arab tavasz kezdete óta romló/stagnáló makrogazdasági mutatók mellett erre egyre kisebb lehetőség van, kiváltképpen a COVID-19 pandémiás helyzet világgazdasági lehetőségei között.^[15]

3. Algéria helyzetének alakulása a nemzetközi rangsorokban

Algéria az arab tavaszt nagyobb politikai turbulencia nélkül élte túl, jóllehet számos makrogazdasági mutatót ezt nem indokolta. Szakértők olyan tényezőkkel magyarázzák a szomszédos országokhoz képest szelídebb algériai arab tavaszt, mint az 1990-es években zajló polgárháború emléke és az ezzel való fenyegetés (150-200 ezer halottal zárult a konfliktus), olajbevételekből jóléti intézkedések gyors bevezetése, valamint az állam dominanciája a munkaerőpiacon (erős függőségi viszonyok), a bankszektorban stb. (amely ténynt felhasználva

[12] Crisisgroup.org: Breaking Algeria's Economic Paralysis, 2019.

[13] Az észak-afrikai országok olajpolitikájával, valamint a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének kapcsolatáról lásd Tóth, 2020a.

[14] Aljazeera.com: Algeria economy: Where has all the money gone?, 2019.

[15] Algéria és a Nemzetközi Valutaalap 2011 és 2020 közötti kapcsolatrendszeréről lásd Tóth, 2020b.

lehetett alakítani az emberek véleményét).^[16] Mindazonáltal érdemes megemlíteni, hogy a politikai elit fennmaradása nem ágyazott meg hosszabb távú politikai-gazdasági reformoknak, így a társadalmi elégedetlenség felszínén maradt. Ennek kézzelfogható eredménye, hogy a több évtizede elnöklő Bouteflika 2019-ben lemondásra kényszerült.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Törékeny Állam Index^[17]	77	73.	71.	67.	76.	77.	73.	72.	71.
Korrupcióészlelési Index^[18]	112.	105	94.	100.	88.	108.	112.	105.	106.
Freedom House értékelés^[19]	na.	na.	NF	NF	NF	NF	NF	NF	NF
WGI – politikai stabilitás^[20]	10,43	9,48	12,8	9,52	11,9	12,38	16,19	18,57	na.
WGI – kormányzat hatékonysága	36,02	35,07	35,07	35,1	35,58	35,58	30,77	37,02	na.
WGI – szabályozási környezet	9,95	9	11,85	8,17	10,58	10,1	10,58	8,17	na.
WGI – rule of law	24,41	26,76	30,99	24,04	19,23	18,75	19,23	22,12	na.

2. táblázat: Algéria teljesítményének mérése a nemzetközi rangsorok alapján
(Forrás: saját gyűjtés)

A szabályozási környezet kapcsán – a WGI osztályozása alapján egyedül Líbia teljesített rosszabbul jelen indikátor esetében – érdemes megemlíteni, hogy a pénzmosás és terrorizmus-finanszírozás globális szinten történő visszaszorí-

[16] Khan – Mezran, 2014.

[17] A Törékeny Állam Index (korábban Bukott Állam Index (angol elnevezés: Failed State Index)) a The Fund for Peace évenként publikált nemzetközi rangsora, amely különböző indikátorok alapján kvantifikálja az országok teljesítményét, majd rangsorolja őket. Minél alacsonyabb sorszámot ér el egy adott ország, annál inkább sérülékeny.

[18] A Korrupcióészlelési Index a Transparency International mutatója, amely a közszféra korrupcióval való átitatottságát hivatott megmutatni szakértők és üzleti szereplők szemszögéből. Minél alacsonyabb rangsort ér el egy adott ország, annál inkább alacsony a korrupció mértéke.

[19] A Freedom House 2013 óta publikálja az országok politikai és sajtóviszonyait alapul vevő besorolásait. Jelmagyarázat: F (free), azaz szabad, PF (Partly Free), azaz részben szabad, míg NF (Not Free), azaz nem szabad országnak minősül.

[20] A Világbank indikátorrendszere több aspektusból értékeli és százalékosan rangsorolja az országok teljesítményét. A tanulmány szempontjából a táblázatokban feltüntetett mutatók kerültek beemelésre.

tásáért küzdő Pénzügyi Akciócsoport (angol elnevezés: *Financial Action Task Force*, rövidítve: FATF) módszertanával dolgozó MENAFATF 2011 és 2015 között súlyos hiányosságokat állapított meg, azaz Algéria jogszabályi környezete, valamint a különböző, pénzügyi-gazdasági intézmények belső szabályai nem feleltek meg az elvárásoknak. Ugyan 2016-ban kikerült a monitoring eljárás alól, mégis, a WGI értékelésében a fejlődés nem nyomon követhető.^[21]

IV. EGYIPTOM

1. A politikai intézményrendszer átalakulásának fontosabb mérföldkövei

Az arab tavasz nyomán fellángoló tüntetések és összecsapások hatására több évtizedig stabilnak mondható politikai-közjogi rendszer omlott össze rövid idő alatt, amely eredményeképpen az 1981 óta hivatalban lévő elnök, Hoszni Mubarak lemondott a tisztségéről.^[22] A hatalom a Fegyveres Erők Legfelsőbb Tanácsára (angol elnevezés: *Supreme Council of the Armed Forces*) szállt, amely testület feloszlatta a parlamentet (a Népi Gyűlést és a Konzultatív (Súra) Tanácsot egyaránt), és felfüggesztette az 1971-ben hatályban lévő és néhány kiegészítéssel – 1980-ban, 2005-ben és 2007-ben – hatályos alkotmányt is 2011 februárjában.^[23] Megkezdődött az alkotmány reformja, amelynek eredményéről 2011. március 19-én tartottak népszavazást.^[24] Ezt követően kerülhetett sor a parlamenti és az elnök személyével kapcsolatos választásokra. Ameddig a parlamenti képviselők választását 2011. november és 2012. január között került bonyolították le, addig az elnök megválasztására 2012. májusban és júniusban került sor. Azonban Egyiptom problémái a választásokkal nem oldódtak meg, sőt, a Muszlim Testvériség hatalomba jutásával új törésvonalak is jelentkeztek. Az új politikai elit hatalmuk és elképzeléseik megszilárdításához új alkotmányt kívánt bevezetni, amelyről szintén 2012-ben tartottak népszavazást, és amely kielezte az iszlamista és szekuláris csoportok közötti feszültséget. Ezt a helyzetet kívánta a ka-

[21] Az észak-afrikai és közel-keleti országok pénzmosással és terrorizmus-finanszírozással kapcsolatos kihívásait lásd Tóth, 2020c.

[22] Lemondása után rövid idővel beidéztek bíróságra korrupciós vádakkal, valamint az arab tavasz-tüntetések során meggyilkolt emberek kapcsán, azonban 2011 áprilisában szívrohamot kapott, ami miatt kórházi ápolásra szorult. Később megtarthatták a tárgyalásokat, és 2012 júniusában életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték. Mohamed Morsi elnök bukása után Hoszni Mubarakot kiengedték a börtönből, és kórházba szállították át, majd 2014 májusában újabb vádak elé nézett két fiával együtt. Végül a legsúlyosabb vádakért (tüntetők meggyilkolása) nem kellett felelnie, ráadásul a legutolsó, 2017-es tárgyalása után felmentették, és kiengedték a fogságból. 2020-ban, egy műtėti beavatkozás nyomán hunyt el, és a jelenlegi rezsim katonai temetéssel búcsúztatta el. Forrás: Encyclopaedia Britannica: Hosni Mubarak; BBC.com: Hosni Mubarak, 2020.

[23] Constitutionnet.org: Constitutional history of Egypt.

[24] Gazdik, 2012.

tonai elit először ultimátummal, majd hatalomváltással feloldani, amely következtében eltávolították hivatalából az első szabad választáson nyertes elnököt, Mohamed Morsit.^[25] Egyiptom ismét átmeneti kormányzás alá került, továbbá nekiálltak a jogalkotók egy új alkotmány megírásának is, amelyről 2014 januárjában tartottak népszavazást.^[26] 2014. májusban tartottak elnökválasztást, amely során abszolút fölényrel Abdel Fatah el-Szisi nyert. Az új elnök ugyanakkor visszatért elődje, Hoszni Mubarak hatalomgyakorlási technikáihoz, amely következtében a 2018-as választáson 41%-os részvétel mellett a szavazatok 97%-át szerezte meg.^[27] 2019-ben, a parlament jóváhagyását követően, népszavazásra bocsátottak egy alkotmánymódosítást, amely az elnök és a katonaság hatalmát növelte, az elnök mandátuma négy évről hat évre növekedett, valamint a következő választáson is indulhat elnökjelöltként (a népszavazás 44,3%-os részvétel mellett 88,8%-os támogatással zajlott le).^[28]

Összességében 2011 óta Mohamed Morsi és el-Szisi mellett még további két politikust látott el ideiglenesen államfői feladatokat. A miniszterelnökök tekintetében jóval nagyobb szórást tapasztalhatunk, ugyanis az arab tavasz kirobbanása óta 8 különböző politikus kapott lehetőséget a tisztség betöltésére, ugyanakkor a belpolitikai instabilitás okán sokuk mindössze néhány hónapig. El-Szisi elnöksége hozott stabilitást a miniszterelnökök szempontjából is, ugyanis a két legutóbbi kormányfő már 2 évnél hosszabb ideig birtokolta a tisztséget.

2. Társadalmi és gazdasági mutatók alakulása 2011 óta

A politikai eseményeket ismertető alfejezetből jól látható, hogy 2011 és 2014 között Egyiptom olyan eseménysorozat ment keresztül, amely akadályt képezte bármilyen kiegyensúlyozott gazdasági fejlődésnek, miközben a megmozdulásokat tápláló társadalmi elégedetlenség okai még sokasodtak is. Ebből kifolyólag el-Szisi elnök idejekorán külső pénzügyi segítséget kért, amely következtében a Nemzetközi Valutaalap (angol elnevezés: *International Monetary Fund*, a továbbiakban: IMF) 2016-ban 12 milliárd USD, majd 2020-ban 5,2 milliárd USD értékű készenléti megállapodás jóváhagyását eredményezte.^[29] Ugyan az IMF segítségével Egyiptom vonzóvá vált a befektetők számára, a főbb makrogazdasági mutatók közül több stagnál vagy romlik, miközben a gazdaság

[25] Mohamed Morsi hatalomból történő eltávolítását követően számos vád elé nézett (tüntetők meggyilkolása, külföldi szereplőkkel való összejárás), így 2015 áprilisában 20 év börtönbüntetésre ítélték. Egy héttel később halálra ítélték, valamint más vádak alapján életfogytig tartó börtönbüntetést is kapott. Börtönbüntetése során nem kapott megfelelő orvosi ellátást, és 2019-ben összeesett a bíróságon, majd elhunyt. Forrás: Encyclopaedia Britannica: Mohamed Morsi.

[26] Constitutionnet.org: Constitutional history of Egypt.

[27] BBC.com: Egypt election: Sisi secures second term on reduced turnout, 2018.

[28] BBC.com: Egypt president could rule until 2030 as constitutional changes backed, 2019.

[29] Egyiptom és a Nemzetközi Valutaalap 2011 és 2020 közötti kapcsolatrendszeréről lásd Tóth, 2020b.

fejlődéséből a lakosság keveset lát (nem lehet továbbá elmenni amellett a tény mellett sem, hogy Egyiptom az észak-afrikai régió legnépesebb országa, évente csaknem 2 millió fővel nőtt a lakosság száma 2011 óta).

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Népesség (millió fő)	84,5	86,4	88,4	90,4	92,4	94,4	96,4	98,4
Születéskor várható élettartam	70,5	70,7	70,9	71,1	71,3	71,5	71,7	71,8
Urbanizáció mértéke (százalék)	43	42,9	42,8	42,8	42,7	42,3	42,7	na
Menekültek (ezer fő)	95	109	230	236	212	213	258	258
Munkanélküliség (százalék)	11,8	12,5	13,1	13,1	13	12,4	11,7	11,5
GDP növekedés (százalék)	1,7	2,2	2,1	2,9	4,3	4,3	4,1	5,3
Államadósság (milliárd USD)	35,1	40	46,5	41,7	49,8	69,1	84,4	98,7
Folyó fizetési mérleg (GDP százalék)	-2,3	-2,5	-1,2	-1,9	-5,2	-6,2	-3,4	-3,1
Egy főre jutó GDP (USD)	2791	3232	3264	3378	3598	3525	2440	2549
FDI beáramlás (GDP százalék)	-0,2	1	1,5	1,5	2,1	2,4	3,1	3,2
FDI kivonás (GDP százalék)	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Infláció (százalék)	10	7,1	9,4	10	10,3	13,8	29,5	14,4

3. táblázat: Egyiptom kiemelt társadalmi és gazdasági mutatói

(Forrás: az Our World in Data, a UNHCR és a World Bank Open Data oldalain található adatok alapján saját szerkesztés)

A Világbank-csoport 2019-ben 2 évvel kitolta az Egyiptommal 2015-2019 közötti időszakra szóló partnerségi együttműködést, amely munkahelyteremtésre, szociális viszonyok javítására és a kormányzat hatékonyságának növelésére

fókuszál.^[30] Erre azért volt szükség, mert bár vannak biztató jelek a fejlődésre, ugyanakkor kiváltképpen a társadalmi viszonyok tekintetében hosszú út áll Egyiptom előtt. A Világbank-csoport szerint a lakosság 60%-a szegény vagy veszélyeztetett, miközben az egyenlőtlenség folyamatosan növekszik. Emellett országon belül is hatalmas a differenciálódás, 7% és 66% között ingadozik a szegények aránya a közigazgatási egységek között.

3. Egyiptom helyzetének alakulása a nemzetközi rangsorokban

A különböző nemzetközi szervezetek, kutatóintézetek és think-tank-ek éves szinten végzett rangsorolása átfogó képet ad arról, hogy adott ország teljesítménye miképpen alakul az éppen vizsgált időszakban. Egyiptom esetében több mutatónál is látható, hogy a 2014-es év (el-Szisi elnök hatalomba jutásának első éve) fordulópontot jelentett, onnan kezdve több összesített érték is javuló tendenciát kezdett kirajzolni.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Törékeny Állam Index	31.	34.	31.	38.	38.	36.	36.	34.	35.
Korrupcióészlelési Index	112.	118.	114.	94.	88.	108.	117.	105.	106.
Freedom House értékelés	na.	na.	PF	NF	NF	NF	NF	NF	NF
WGI – politikai stabilitás	6,64	7,58	7,11	7,62	8,57	9,05	9,05	11,9	na.
WGI – kormányzat hatékonysága	35,07	23,22	20,85	20,19	22,12	27,88	29,33	30,77	na.
WGI – szabályozási környezet	41,23	33,65	29,38	26,44	22,12	17,79	17,31	17,79	na.
WGI – rule of law	41,78	40,38	33,33	29,33	31,25	32,69	32,69	37,5	na.

4. táblázat: Egyiptom teljesítményének mérése a nemzetközi rangsorok alapján
(Forrás: saját gyűjtés)

[30] WorldBank.org: World Bank Group to Extend Current Strategy in Egypt to Maintain Momentum on Reforms, 2019.

V. LÍBIA

1. A politikai intézményrendszer átalakulásának fontosabb mérföldkövei

Líbia helyzete kilóg az észak-afrikai országok sorából. Egyedül itt történt olyan, nemzetközi szintén is elismert katonai beavatkozás a NATO részéről, amely végül az országot 1969 óta vezető Moammer Kadhafi bukásához vezetett.^[31] Kadhafi az erőszakszervek bevetésével igyekezett elejét venni az arab tavasz nyomán fellángoló társadalmi megmozdulásoknak, amely következtében 2011 májusában a Nemzetközi Büntetőbíróság is elfogatóparancsot adott ki ellene.^[32] Egészen október 20-ig tudott elmenekülni a megtorlás elől, amikor a felkelők Szurt városában elfogták és kivégezték. Azon a napon véget ért az afrikai kontinens és az arab világ leghosszabb ideig regnáló vezetőjének kormányzása, ugyanakkor az általa felépített rendszer nem szűnt meg létezni.

A Kadhafi által vezetett puccs 1969. szeptember 1-jén döntötte meg az alkotmányos monarchia rendszerét, és ugyanebben az évben alkotmányos nyilatkozattal jelölték ki az államszervezés új alapjait.^[33] Az államszervezési elképzelések több ízben is változtak, amely nyomán 1975-ben, 1977-ben és 1978-ban új nyilatkozatok születtek.^[34] Mivel az államszervezési elképzelések elsődlegesen Kadhafi igényeihez illeszkedtek, 2011-ben, a Kadhafi-rendszer bukása után egy új alkotmány megírása időszzerűvé vált. A legfőbb hatalom a Nemzeti Átmeneti Tanácshoz (angol elnevezés: *National Transitional Council*) került, amely egyidejűleg szervezte meg a politikai és katonai vezetést, biztosította az alapvető ellátásokat és képviselte Líbiát külföldön (a testületet a nemzetközi szintén is széles körben elismerték).^[35] 2012-ben a hatalmat az Általános Nemzeti Kongresszus (angol elnevezés: *General National Congress*) vette át, amely tagjai a július 7-i választás eredményeképpen álltak fel.

A líbiai belpolitikai viszonyokat az új politikai testületek ugyanakkor nem tudták konszolidálni, mely törésvonalak húzódtak az egymással ellenérdekelt felek között. Ez a helyzet végül politikai válsághoz vezetett 2014-ben, és „kétfejű állam” jött létre – Tobruk és Tripoli központtal –, ahol egyik oldalon a korábbi viszonyokat valamelyest restaurálni kívánó, mérsékeltebb, világiasabb erők, míg a másik oldalon iszlamista csoportok találhatók.^[36] A felek szembenállása a 2014-től napjainkig tartó polgárháború kirobbanásához vezetett. A Méltóság Koalíciót (Tobruk központ) és a Hajnal Koalíciót (Tripoli központ) sokszínű és heterogén

[31] Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 2011 márciusában hagyta jóvá a katonai beavatkozást, amely október 31. éjfélkor ért véget. Forrás: BBC News: UN Security Council votes to end Libya operations, 2011.

[32] BBC.com: UN Security Council votes to end Libya operations, 2011.

[33] Constitutionnet.org: Constitutional history of Libya.

[34] Constitutional history of Libya.

[35] BBC.com: Key figures in Libya's rebel council, 2011.

[36] Harkai, 2017.

hálózat támogatja, amelyek egyszerre értelmezhetőek területi, ideológiai és hatalmpolitikai szerveződésekként.^[37] A helyzetet az ENSZ Líbiai Speciális Missziójának közvetítésével született megállapodás kívánta feloldani, amely létrehozta a Nemzeti Egyetértés Kormányát (angol elnevezés: *Government of National Accord*).^[38] Bár a szembenálló felek képviselői aláírták a megállapodást, annak egyik oldal sem vetette teljes mértékben alá magát. Ugyan a Nemzeti Egyetértés Kormánya Líbia nemzetközi szintén is elismert testülete, működését korlátozza a vele szembenálló hatalmi tömb, amely emblematikus szereplője a Méltóság Koalíció vezetője, Khalífa Haftár.

Líbia tulajdonképpen magán viseli a bukott/összeomlott államiság jegyeit, azaz egy adott kormányzat nem képes az ország teljes területére kiterjedő politikai-közigazgatási-szociális rendszert fenntartani.^[39] Megannyi más hiányosságának köszönhetően – nincs egységes határvédelem, az erőszakszervek nem tudnak egységesen fellépni az illegális migrációval vagy a terrorista csoportokkal szemben stb. – Líbia nemcsak az észak-afrikai országokra nézve hordoz veszélyt, hanem az Európai Unióra nézve is.^[40]

2. Társadalmi és gazdasági mutatók alakulása 2011 óta

Líbiában az arab tavasz polgárháborút hozott magával, amely során az ország vezetőjét megölték, az általa kiépített politikai rendszer pedig összeomlott. A belpolitikai viszonyok ugyanakkor nem voltak adottak a konszolidációhoz, így a szembenálló felek közötti feszültség 2014-ben egy újabb polgárháború kitörésében öltött testet, amely a tanulmány lezárásakor is tartott. A megosztottság és a polgárháború minden fontosabb makrogazdasági és társadalmi mutatónál érezteti a hatását – kijelenthető, hogy az észak-afrikai országok közül Líbia került a legkedvezőtlenebb helyzetbe az arab tavasz okán.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Népesség (millió fő)	6,2	6,2	6,3	6,3	6,4	6,4	6,5	6,6
Születéskor várható élettartam	72	71,9	71,9	72	72,1	72,3	72,5	72,9
Urbanizáció mértéke (százalék)	78,2	78,5	78,6	79	79,2	79,5	79,8	na

[37] Garai – Polgár – Szalai, 2016.

[38] Garai – Polgár – Szalai, 2016.

[39] Harkai, 2017.

[40] Harkai, 2017.

Menekültek (ezer fő)	7	7	25	27	9	9		
Munkanélküliség (százalék)	19	19	19	18,9	18,8	18,7	18,6	18,4
Áramhoz való hozzájárás (lakosság százaléka)	79,9	78,1	76,5	74,9	73,4	71,9	70,4	67
GDP növekedés (százalék)	-62	123	-13	-24	-8,8	-2,7	26,6	15,1
Egy főre jutó GDP (USD)	5554	13025	10363	6466	4337	4035	5756	7241
FDI beáramlás (GDP százaléka)	1.1	0	0	0	0	0	0	0
FDI kivonás (GDP százaléka)	0,4	3.1	1.1	-0,2	1.4	1.7	-0,8	0,5
Infláció (százalék)	15,5	6,1	2,6	na	na	na	na	na

5. táblázat: Líbia kiemelt társadalmi és gazdasági mutatói

(Forrás: az *Our World in Data*, a UNHCR és a *World Bank Open Data* oldalain található adatok alapján saját szerkesztés)

Mivel Líbia a polgárháború következtében fizikailag is több részre szakadt, a különböző területek felett más-más hatóságok gyakorolnak autoritást, ennél fogva nem is lehetséges egységes államszervezésről, gazdaságpolitikáról vagy szociális politikáról beszélni. Az egymással szembenálló két kormányzat kiépítette a hozzá hű apparátust (például egyedülálló módon két központi bank működik, vagy két nemzeti olajtársaság rivalizál egymással), amely szereplők folyamatosan katonai eszközökkel is támadják egymást. Az országban végbenő pusztítást jelzi a lakosság áramhoz való hozzájárása (lásd 5. sz. táblázat), amely az idő előrehaladtával nemhogy nem javul, hanem jelentősen romlott. Mindezen adatok annak tükrében érdekesek, miszerint Líbia az első 10 olyan ország közé tartozik, amelyek a legnagyobb szénhidrogén készletekkel rendelkeznek (ugyanakkor közülük több ország sem tudja ezt az előnyére fordítani politikai okokból, elegendő Líbia mellett Venezuelára, Iránra vagy Irakra gondolni).^[41]

[41] Az észak-afrikai országok olajpolitikájáról, valamint a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének kapcsolatáról lásd Tóth, 2020a.

3. Líbia helyzetének alakulása a nemzetközi rangsorokban

Líbia helyzetét hűen tükrözik a nemzetközi rangsorok kimutatásai. Sereghajtó az észak-afrikai régióban, de a közel-keleti régióval összenézve is a legrosszszababbul teljesítő országok között szerepel.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Törékeny Állam Index	50	54	41.	25.	25.	23.	25.	28.	20.
Korrupcióészlelési Index	112.	118.	114.	94.	88.	108.	117.	105.	106.
Freedom House értékelés	na.	na.	PF	PF	NF	NF	NF	NF	NF
WGI – politikai stabilitás	11,85	6,64	4,74	4,29	3,33	3,81	2,38	1,9	na.
WGI – kormányzat hatékonysága	7,58	4,27	5,69	1,92	1,92	1,44	1,92	1,92	na.
WGI – szabályozási környezet	4,74	2,84	1,9	1,44	0,48	0,48	0,96	1,44	na.
WGI – rule of law	11,74	12,21	7,51	2,88	2,4	1,92	1,92	2,4	na.

6. táblázat: Líbia teljesítményének mérése a nemzetközi rangsorok alapján
(Forrás: saját gyűjtés)

További problémába ütközik az ország értékelése, miszerint egymással rivalis kormányok osztják fel maguk között az országot, ahol eltérő intézmény- és szabályrendszerek működnek, ellehetetlenítve Líbia egységes megjelenését a nemzetközi szinten.

VI. MAROKKÓ

1. A politikai intézményrendszer átalakulásának fontosabb mérföldkövei

Az alkotmánnyal kapcsolatos előzmények az alábbiakban foglalhatók össze. 1970-ben született egy alkotmánytervezet, amelyet az 1971. júliusi katonai puccs-kísérlet után visszavontak.^[42] Az 1972-es népszavazáson egy új alkotmánytervezetet fogadott el a lakosság, amelyet 1992-ben és 1996-ban módosítottak.^[43] Az arab tavasz természetesen Marokkóban is éreztette hatását, és felszínre törtek a politikai, gazdasági és társadalmi reformokkal kapcsolatos igények. Jóllehet az egyiptomi, líbiai és tunéziai eseményekhez képest Marokkóban viszonylag rövid idő alatt és mérsékeltebb intenzitással zajlottak a megmozdulások, így is 2011 és 2012 között több, mint 50 városban több tízezer ember vonult az utcákra számos tüntetés keretében.^[44] A tüntetők igényeire egy újabb alkotmányos reformokat tartalmazó népszavazási kezdeményezés volt a válasz, amelyen 2011 júliusában 73%-os részvétel mellett 98,5% szavazott jóváhagyással.^[45] A társadalmi nyomásra ugyanabban az évben, novemberben előrehozott parlamenti választást is tartottak.

Marokkó államformája monarchia, a jelenleg regnáló király, VI. Moham-med 1999-ben vette át az ország vezetését, miután apja, II. Hasszán elhunyt. Az uralkodó öröklési szabályait az alkotmány tartalmazza, ennél fogva az ország legfőbb közjogi méltóságának elnyerése egy adott dinasztia privilégiuma.^[46] A népakarat így a miniszterelnök személyét befolyásolhatja; a vizsgált időszakban mindössze két miniszterelnök teljesített/teljesít szolgálatot, ami az észak-afrikai országokhoz képest rendkívül stabil képet mutat.

2. Társadalmi és gazdasági mutatók alakulása 2011 óta

2011-ben az uralkodó több engedményt tett a tüntetők felé, továbbá politikai-gazdasági reformok ígéretével sikerült fenntartani a viszonylagos békét. Mindezzel viszont nem oldódtak meg azok a gazdasági és szociális problémák, amelyek a megmozdulásokat kiváltották.

[42] Constitutionnet.org: Constitutional history of Morocco.

[43] Constitutionnet.org: Constitutional history of Morocco.

[44] Yerkes, 2016.

[45] BBC.com: Morocco approves King Mohammed's constitutional reforms, 2011.

[46] Constitutionnet.org: Marokkó alkotmánya, 2011.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Népesség (millió fő)	32,7	33,2	33,7	34,1	34,6	35,1	35,5	36
Születéskor várható élettartam	74,7	75	75,2	75,5	75,7	76	76,2	76,5
Urbanizáció mértéke (százalék)	58,5	59,1	59,7	60,2	60,8	61,3	61,9	na
Menekültek (ezer fő)	0,7	0,7	1,4	1,2	3,9	4,7	na	na
Munkanélküliség (százalék)	8,9	8,9	9,2	9,7	9,4	9,3	9,1	9
GDP növekedés (százalék)	5,2	3	4,5	2,6	4,5	1	4,2	2,9
Egy főre jutó GDP (USD)	3046	2912	3121	3171	2875	2875	3036	3222
Államadósság (milliárd USD)	29,9	33,8	39,2	42,8	43	46,3	49,7	49
Folyó fizetési mérleg (GDP százalék)	-7,9	-9,7	-7,3	-6	-2,1	-4	-3,4	-5,3
Egy főre jutó GDP (USD)	3046	2912	3121	3171	2875	2896	3036	3222
FDI beáramlás (GDP százalék)	2,5	2,9	3,1	3,2	3,2	2,1	2,4	3
FDI kivonás (GDP százalék)	0,2	0,4	0,4	0,4	0,6	0,6	0,9	0,7
Infláció (százalék)	0,9	1,2	1,8	0,4	1,5	1,6	0,7	1,9

7. táblázat: Marokkó kiemelt társadalmi és gazdasági mutatói

(Forrás: az *Our World in Data*, a UNHCR és a *World Bank Open Data* oldalain található adatok alapján saját szerkesztés)

A munkavállalók jelentős része továbbra is az informális szektorban dolgozik – amely értéke becslések szerint a GDP mintegy 43%-át teszi ki –, ami bizonytalanabb jövőképet nyújt a számukra (ráadásul sokan, a fiatalok 27%-a sehol sem képes elhelyezkedni, amely mellé társul a munkaképes korúak táborának évi 2%-os növekedése).^[47]

A gazdasági nehézségek áthidalása végett Egyiptomhoz hasonlóan Marokkót is támogatja a Világbank-csoport egy 2019-2024-es periódusra szóló partnerségi együttműködés keretén belül, amely, építkezve a belső reformfolyamatokra, olyan területeken kíván beavatkozni, mint munkahelyteremtés, humántőke-fejlesztés, valamint területi fejlesztés.^[48]

[47] Fakoussa – Kabis-Kechrid, 2020.

[48] WorldBank.com: New Country Partnership Framework between the Kingdom of Morocco and the World Bank Group (WBG), 2019-2024.

3. Marokkó helyzetének alakulása a nemzetközi rangsorokban

Az észak-afrikai országokhoz viszonyítva Marokkó – némely mutató esetében – a legjobban teljesítő országgént jelenik meg a nemzetközi rangsorokban. Mivel az arab tavasz nem eredményezett radikális változásokat, így a helyezések/értékek viszonylag stabilak – ellentétben Líbiával, ami az évek alatt egyre rosszabb helyezéseket ért el, vagy Egyiptommal, ahol 2014-ben fordulópont mutatható ki a számokból.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Törékeny Állam Index	87	93.	92.	89.	89.	84.	83.	78.	79.
Korrupcióészlelési Index	80.	88.	91.	80.	88.	90.	81.	73.	80.
Freedom House értékelés	na.	na.	PF	PF	PF	PF	PF	PF	PF
WGI – politikai stabilitás	33,65	32,7	28,91	29,52	33,81	34,29	30,95	33,81	na.
WGI – kormányzat hatékonysága	48,82	52,61	54,03	50,48	50,96	49,52	45,19	46,63	na.
WGI – szabályozási környezet	50,24	50,24	48,34	49,52	49,04	45,19	44,71	42,79	na.
WGI – rule of law	48,83	48,83	46,95	54,33	54,81	48,56	48,56	49,52	na.

8. táblázat: Marokkó teljesítményének mérése a nemzetközi rangsorok alapján
(Forrás: saját gyűjtés)

Marokkó szabályozási környezete kapcsán (lásd 8. sz. táblázat) még érdemes megemlíteni, hogy a MENAFATF 2010 és 2013 között monitorozta a pénzmosással és terrorizmus-finanszírozással összefüggő területek fejlesztését, és 2013-ban azért került ki az eljárás alól, mert az FATF elvárásainak megfelelően tudtak változtatásokat kieszközölni.^[49]

[49] Tóth, 2020c.

VII. TUNÉZIA

1. A politikai intézményrendszer átalakulásának fontosabb mérföldkövei

Tunézia volt az arab tavasz kiindulópontja, ugyanis a Bevezetőben is említett Mohamed Bouazizi önfeláldozó tiltakozása vezetett el először a belföldi megmozdulásokhoz, amely gyorsan átterjedt az észak-afrikai és közel-keleti régió valamennyi országára, és amely számos politikai, közjogi vagy éppen gazdasági változást eredményezett.

Az alkotmánnyal kapcsolatos előzmények az alábbiakban foglalhatók össze. 1959-ben fogadták el az ország függetlenségét követő első alkotmányt, amelyet 1988-ban, 2002-ben és 2005-ben kiegészítettek.^[50] A 2011-es év azonban alapvető változásokat eredményezett a politikai életben. Zín el-Ábidín ben Ali – aki az 1989-es elnökválasztás óta vezette az országot – a megmozdulások hatására 2011 januárjában lemondott pozíciójáról, és elmenekült az országból.^[51] A következő hónapban társadalmi nyomásra a miniszterelnök is lemondásra kényszerült.^[52] Októberben parlamenti, majd decemberben elnökválasztásra is sor került, és mindezzel párhuzamosan megkezdődött egy új alkotmány előkészítése is.^[53] Az alkotmányozás több évig elhúzódott, és 2014-ben született meg a mai napig hatályos szöveg. 2014-ben elnök- és parlamenti választást is tartottak, előbbiből Bedzsi Kaid esz-Szabszi került ki győztesen.

A Ben Ali távozása után megtartott második választás rendhagyó volt, ugyanis egyrészt előbb kellett megtartani – a 92 éves elnök halála miatt –, másrészt 24 jelölt indult az elnöki tisztségért, és teljességgel kiszámíthatatlan volt, ki lesz közülük a biztos befutó.^[54] A tisztséget végül 2019-ben Kaisz Szaíd nyerte el, aki a tanulmány lezárásáig Tunézia elnöke volt. Az elnökök névsora mellett már sokkal változatosabb képet fest a hivatalban lévő miniszterelnökök létszáma. 2011 óta összesen 7 miniszterelnök teljesített szolgálatot, néhányuk mindössze pár hónap erejéig. A tanulmány lezárásánál, 2020. júliusban Elyes Fakhfakh miniszterelnök lemondott, ezzel tovább folytatódni látszódik a belpolitikai bizonytalanság.^[55]

[50] Constitutionnet.org: Constitutional history of Tunisia.

[51] Ben Ali Szaúd-Arábiába menekült, és dacára annak, hogy a tunéziai hatóságok nemzetközi elfogatóparancsot adtak ki ellene, Szaúd-Arábia nem volt hajlandó kiadni. Vélemezhetően több milliárd dollár vagyont halmozott fel az egykori elnök és családja, ami kapcsán indult az elszámoltatási kísérlet a hatóságok részéről. A tunéziai bíróságok több ízben is elítélték távollétében, ugyanakkor fogatonosítani nem tudták az ítéleteket: 2019-ben Szaúd-Arábiában hunyt el. Forrás: Encyclopaedia Britannica: Zine al-Abidine Ben Ali.

[52] Encyclopaedia Britannica: Zine al-Abidine Ben Ali.

[53] Encyclopaedia Britannica: Zine al-Abidine Ben Ali.

[54] Aljazeera.com: Tunisians vote in unpredictable presidential contest, 2019.

[55] Aljazeera.com: Tunisia risks fresh political deadlock as PM Fakhfakh resigns, 2020.

2. Társadalmi és gazdasági mutatók alakulása 2011 óta

Az arab tavasz Tunézia számos szektorát negatívan érintette, úgy mint a turizmus összeomlása (hasonlóan a többi észak-afrikai országhoz), a líbiai piac elvesztése, az állami vállalatok nem hatékony működése okán bekövetkezett termelés kiesés stb. Továbbá felszínre jöttek azok a problémák is, amelyek Ben Ali hosszú elnöksége idejéből gyökereznek, úgy, mint a politikai kapcsolatok felértékelődése a tényleges piaci verseny helyett, a vállalatok befektetési hajlandóságának alacsony szintje stb.^[56]

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Népesség (millió fő)	10,7	10,8	10,9	11	11,1	11,3	11,4	11,5
Születéskor várható élettartam	75,2	75,4	75,6	75,7	75,9	76,1	76,3	76,5
Urbanizáció mértéke (százalék)	66,9	67,2	67,5	67,7	68	68,3	68,6	na
Menekültek (ezer fő)	3	1	0,7	0,9	0,6	0,6		
Munkanélküliség (százalék)	18,3	17,6	15,9	15	15,2	15,5	15,3	15,4
GDP növekedés (százalék)	-1,9	3,9	2,8	2,9	1,1	1,1	1,9	2,6
Egy főre jutó GDP (USD)	4264	4152	4222	4305	3861	3698	3482	3447
Államadósság (milliárd USD)	22,7	25,3	25,7	26,4	27,2	28,3	33,4	34,6
Folyó fizetési mérleg (GDP százaléka)	-7,4	-8,3	-8,4	-9,1	-8,9	-8,8	-10,2	-11,1
Egy főre jutó GDP (USD)	4264	4152	4222	4305	3861	3698	3482	3447
FDI beáramlás (GDP százaléka)	0,9	3,5	2,3	2,2	2,2	1,5	2	2,5
FDI kivonás (GDP százaléka)	0	0	0	0	0,1	0,6	0,1	0,1
Infláció (százalék)	3,2	4,6	5,3	4,6	4,4	3,6	5,3	7,3

9. táblázat: Tunézia kiemelt társadalmi és gazdasági mutatói

(Forrás: az *Our World in Data*, a UNHCR és a *World Bank Open Data* oldalain található adatok alapján saját szerkesztés)

[56] Diwan, 2019.

A gazdasági eredmények romlása jól tetten érhető a 9. sz. táblázatban bemutatott makrogazdasági adatokon keresztül is: például az 1 főre jutó GDP 2018-ig nem érte el a 2011-es szintet, miközben az éves növekedés meglehetősen szerény. Emellett növekszik az államadósság, romlik a folyó fizetési mérleg, miközben az infláció 2011-hez képest kétszeresére növekedett.

3. Tunézia helyzetének alakulása a nemzetközi rangsorokban

Minden gazdasági nehézség ellenére, a nemzetközi rangsorok alapján Tunézia a jobban teljesítő észak-afrikai országok közé tartozik, Marokkóval együtt.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Törékeny Állam Index	94	83.	78.	88.	88.	89.	92.	95.	95.
Korrupcióészlelési Index	73.	75.	77.	79.	76.	75.	74.	73.	74.
Freedom House értékelés	na.	na.	PF	PF	F	F	F	F	F
WGI – politikai stabilitás	35,55	22,27	18,96	18,57	16,67	11,43	13,81	16,19	na.
WGI – kormányzat hatékonysága	55,45	54,98	52,13	48,08	49,04	44,23	50,48	48,56	na.
WGI – szabályozási környezet	46,92	46,45	40,76	39,42	37,98	33,17	36,06	35,58	na.
WGI – rule of law	50,7	51,17	49,3	52,88	55,29	54,81	55,77	56,25	na.

10. táblázat: Tunézia teljesítményének mérése a nemzetközi rangsorok alapján
(Forrás: saját gyűjtés)

A szabályozási környezet kapcsán érdemes megemlíteni, hogy hasonlóan Algériához és Marokkóhoz, Tunézia is nyomkövetési eljárás alá került, ugyanis stratégiai hiányosságokat állapítottak meg a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás visszaszorítását célzó szabályozási környezet kapcsán. Az eljárásra 2016 és 2019 között került sor.^[57]

[57] Tóth, 2020c.

KONKLÚZIÓ

A tanulmány arra vállalkozott, hogy az észak-afrikai országok arab tavasz óta bekövetkező, fontosabb politikai mérföldköveit kontextusba helyezze a gazdasági és társadalmi viszonyok alakulásával. Összegezve a fentieket, az alábbiak állapíthatók meg az észak-afrikai országok kapcsán:

- 2011 és 2019 között az észak-afrikai országok fejlődési pályája válságtól válságig tartott. Ameddig 2011-ben az arab tavasz állította – több esetben máig megoldatlan – politikai/gazdasági kihívások elé az országokat, addig 2020-ban a COVID-19 járvány okozott gazdasági turbulenciát. A Nemzetközi Valutaalap a korábbi előrejelzéshez képest sokkal rosszabb jövőt festett az észak-afrikai és közel-keleti országok számára, ami akár újabb, nagyobb volumenű társadalmi elégedetlenséghez is elvezethet.^[58] A COVID-19 negatív gazdasági-társadalmi hatásaira az ENSZ főtitkára is felhívta a figyelmet.^[59]
- Az arab tavasz nem azonos mértékben formálta át az észak-afrikai országok belpolitikai viszonyait (amely egyaránt igaz a közel-keleti régió országaira is). A legmélyebb válságba Líbia került, míg Egyiptomban és Tunéziában rövid időn belül megbukott az ország első számú vezetője. Algéria politikai szempontból szinte érintetlen maradt, azonban a mélyben húzódó társadalmi elégedetlenség (amely politikai, gazdasági és szociális tényezőkre egyaránt visszavezethető) felszínre tört 2019-ben.
- Az arab tavasz egy új alkotmányozási hullámot indított el, amely következtében a XXI. századi elvárásokhoz jobban illeszkedő alaptörvények kerültek kidolgozásra és elfogadásra.
- Megszűnt a korábbi, akár évtizedekig tartó politikai stabilitás (amely egy adott politikai szereplőnek a folyamatos regnálását jelentette). Ezzel együtt az arab tavasz utáni időszak több országban a politikai instabilitást hozta el, amely például nyomon követhető a kinevezett miniszterelnökök számából is. Egyedül Marokkóban volt képes az államfő megőrizni a hatalmát, ugyanakkor például Egyiptomban szemtanúi lehetünk egy újabb, egyszemélyi vezetőre szabott politikai-közjogi rendszer kiépítésének. A tanulmány lezárásakor Líbiában semmi jel nem mutatott arra, hogy az ország egyetlen központi vezetéssel rendelkezzen.
- A makrogazdasági viszonyok – ugyan eltérő mértékben, de – minden észak-afrikai országban romlottak az arab tavasz óta eltelt időszakban. A munkanélküliség, a szociális nehézségek továbbra is jelen vannak ezekben a társadalmakban, amelyek az arab tavasz kirobbanásához is vezettek 2011-ben.

[58] IMF.org: IMF warns of deeper MENA recession and rising social unrest risks, 2020.

[59] 'Inequality defines our time': UN chief delivers hard-hitting Mandela day message, 2020.

A tanulmány az észak-afrikai országok 2011 után bekövetkezett változásainak átfogó áttekintését vállalta, mindazonáltal a vizsgálat fókusza természetesen bővíthető. Néhány – a teljesség igénye nélkül összegyűjtött – további kutatási irány, amely jelen tanulmányhoz kapcsolódik:

- A kutatás fókuszát kiterjeszteni a közel-keleti régió országaira is, és összevetni az észak-afrikai országokban végbement politikai-közjogi változásokkal.
- A kutatás időbeliségének kiterjesztése az arab tavaszt megelőző évekre, így a gazdasági nehézségek összehasonlítása még jobban megtehető.
- Hangsúlyosabban bevonni egyéb vizsgálati szempontokat, úgy mint az arab tavasz kihatása a regionális biztonságra, az Európai Unióra stb.
- Az észak-afrikai országok bilaterális kapcsolatainak alakulása egymással, valamint a közel-keleti országokkal.

A tanulmány által feldolgozott téma 2019 év végével került lezárásra, ennélfogva maga a COVID-19 pandémiás helyzet negatív hatásai mindössze említés-szinten jelentek meg, valamint a fentiekből fakadóan az újabb politikai és társadalmi kihívások sem képezik annak tárgyát.

TÁMOGATÁS

A tanulmány a Young Leaders Fellowship Fund – Fiatal Vezetők Ösztöndíja Alapítvány által támogatott, Az észak-afrikai országok bilaterális gazdasági kapcsolatainak alakulása az Európai Unióval és nemzetközi szervezetekkel 2011. után c. kutatásnak köszönhetően jelenhetett meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aljazeera.com: Abdelmadjid Tebboune: Who is Algeria's new president?, 2019. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2019/12/abdelmadjid-tebboune-algeria-president-191213161923647.html>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Aljazeera.com: Algeria economy: Where has all the money gone?, 2019. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/programmes/countingthecost/2019/03/algeria-economy-money-190323072227306.html>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Aljazeera.com: IMF warns of deeper MENA recession and rising social unrest risks, 2020. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/ajimpact/imf-warns-deeper-mena-recession-rising-social-unrest-risks-200713134729418.html>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Aljazeera.com: Tunisia risks fresh political deadlock as PM Fakhfakh resigns. 2020. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/tunisia-risks-fresh-political-deadlock-pm-fakhfakh-resigns-200715195211668.html>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Aljazeera.com: Tunisians vote in unpredictable presidential contest, 2019. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2019/09/tunisians-voting-unpredictable-presidential-contest-190915065803007.html>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).

- Aljazeera.com: US adopts map of Morocco that includes disputed Western Sahara, 2020. (Elérhető: <https://www.aljazeera.com/news/2020/12/13/us-adopts-map-of-morocco-that-includes-disputed-western-sahara>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Algeria ends 19-years-old state of emergency, 2011. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12573659>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Bouteflika asks Algerians for 'forgiveness', 2019. Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-47808950>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Bouteflika seeks fifth terms Algeria's president, 2019. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-47190300>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Egypt election: Sisi secures second term on reduced turnout, 2018. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-43616270>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Egypt holds military funeral for ousted president, 2020. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-51643506>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Egypt president could rule until 2030 as constitutional changes backed, 2019. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-48035512>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Key figures in Libya's rebel council, 2011. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-12698562>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: Morocco approves King Mohammed's constitutional reforms, 2011. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-13976480>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- BBC.com: UN Security Council votes to end Libya operations, 2011. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-africa-15481143>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Constitutional history of Algeria, Constitutionnet. (Elérhető: <http://constitutionnet.org/country/constitutional-history-algeria>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Britannica.com: The Editors of Encyclopaedia Britannica, Hosni Mubarak. (Elérhető: <https://www.britannica.com/biography/Hosni-Mubarak>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Britannica.com: The Editors of Encyclopaedia Britannica, Mohamed Morsi. (Elérhető: <https://www.britannica.com/biography/Mohamed-Morsi>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Britannica.com: The Editors of Encyclopaedia Britannica, Zine al-Abidine Ben Ali. (Elérhető: <https://www.britannica.com/biography/Zine-al-Abidine-Ben-Ali>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Committee of the United Nations (2012): The Legal Issues Involved in the Western Sahara Dispute, The Principle of Self-Determination and the Legal Claims of Morocco. (Elérhető: <https://www2.nycbar.org/pdf/report/uploads/20072264-WesternSaharaDispute--Self-DeterminationMoroccosLegalClaims.pdf>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Constitutional history of Egypt, Constitutionnet. (Elérhető: <http://constitutionnet.org/country/egypt>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Constitutional history of Libya, Constitutionnet. (Elérhető: <http://constitutionnet.org/country/constitutional-history-libya>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Constitutional history of Morocco, Constitutionnet. (Elérhető: <http://constitutionnet.org/country/morocco>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Constitutional history of Tunisia, Constitutionnet. (Elérhető: <http://constitutionnet.org/country/tunisia>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Constitutionnet.org: Marokkó alkotmánya, 2011. (Elérhető: https://www.constituteproject.org/constitution/Morocco_2011?lang=en. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Crisisgroup.org: Breaking Algeria's Economic Paralysis, 2019. (Elérhető: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/algeria/192-breaking-algerias-economic-paralysis>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).

- Diwan, Ishac (2019): Tunisia's Upcoming Challenge: Fixing the Economy Before It's Too Late. In: *Arab Reform Initiative*. (Elérhető: <https://www.arab-reform.net/publication/tunisia-upcoming-challenge-fixing-the-economy-before-its-too-late/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Economist.com: Egypt's economy thrills investors, but locals are struggling, 2019. (Elérhető: <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/04/25/egypts-economy-thrills-investors-but-locals-are-struggling>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Fakoussa, Dina – Kabis-Kechid, Laura Lale (2020): *Morocco's Socio-Economic Challenges, DGAP Report, German Council on Foreign Relations*. (Elérhető: https://dgap.org/sites/default/files/article_pdfs/dgap-report-2020-03-en.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Garai Nikolett – Polgár Katalin – Szalai Máté (2016): Líbia: egy lehetséges európai beavatkozás kérdőjelei. In: *KKI elemzések*. E-2016/14. (Elérhető: https://kki.hu/assets/upload/Lebia_KKI_elemzesek_0530.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Gazdik Gyula (2012): Politikai erővonalak, választási földcsuszamlás a pusztmubárai Egyiptomban I. In: *Nemzet és Biztonság*. 2012/3. szám. (Elérhető: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/4708>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Harkai István (2017): Líbia – a beavatkozás dilemmái egy bukott államban. In: Marsai Viktor – Vogel Dávid: *Közél Afrikához*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- IMF.org: IMF Executive Board Approves 12-month US\$ 5.2. Billion Stand-By Arrangement for Egypt, 2020. (Elérhető: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/06/26/pr20248-egypt-imf-executive-board-approves-12-month-us-5-2billion-stand-by-arrangement>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Khan, Mohsin – Mezran, Karim (2014): *No Arab Spring for Algeria*. Atlantic Council, Rafik Hariri Center for the Middle East. (Elérhető: https://www.files.ethz.ch/isn/180487/No_Arab_Spring_for_Algeria.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Ourworldindata.org: Our World in Data. (Elérhető: <https://ourworldindata.org/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Rostoványi Zsolt (2012): Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrarendezésére. In: *Külgügyi Szemle*. 2012/1. (Elérhető: https://kki.hu/assets/upload/Kulugyi_Szemle_2012_01_Az_arab_tavasz_hatasa_a_.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Tóth Zoltán Balázs (2020a): Az észak-afrikai országok és a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete (OPEC) közötti kapcsolatok áttekintése 2011 és 2020 között. In: *Külgügyi Műhely – Gyorselemzés sorozat*. (Elérhető: https://epa.oszk.hu/03400/03431/00011/pdf/EPA03431_kulugyi_muhely_2020_01.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Tóth Zoltán Balázs (2020b): Az észak-afrikai országok és a Nemzetközi Valutaalap közötti kapcsolatok áttekintése 2011 és 2020 között. In: *Külgügyi Műhely – Gyorselemzés sorozat*. (Elérhető: https://epa.oszk.hu/03400/03431/00012/pdf/EPA03431_kulugyi_muhely_2020_02.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Tóth Zoltán Balázs (2020c): A pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem az észak-afrikai és közel-keleti régióban. In: *Külgügyi Műhely*. II. évfolyam, 2020/1. szám. (Elérhető: <http://kulugyimuhelyalapitvany.hu/kulugyi-muhely-toth-zoltan-balazs/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Tüske László – N. Rózsa Erzsébet (2011): „Jázmin forradalom” a Közel-Keleten, avagy egy új korszak kezdete? In: *MKI-elemzések*. Magyar Külgügyi Intézet. (Elérhető: https://kki.hu/assets/upload/Elemzesek_2011_02_Jezmin_forradalom_a_Kezel-Keleten.pdf. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- UN.org: 'Inequality defines our time': UN chief delivers hard-hitting Mandela day message, 2020. (Elérhető: <https://news.un.org/en/story/2020/07/1068611>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).

- UNstats.un.org: Methodology, Standard country or area codes for statistical use (M49). United Nations, Statistics Division. (Elérhető: <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- WorldBank.org: New Country Partnership Framework between the Kingdom of Morocco and the World Bank Group (WBG) – 2019-2024. World Bank Group. (Elérhető: <http://pubdocs.worldbank.org/en/487461550489797137/Morocco-CPF2019-Factsheet-eng.pdf>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- WorldBank.org: World Bank Group to Extend Current Strategy in Egypt to Maintain Momentum on Reforms, 2019. (Elérhető: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2019/04/30/world-bank-group-to-extend-current-strategy-in-egypt-to-maintain-momentum-on-reforms>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- WorldBank.org: World Bank Open Data. (Elérhető: <https://data.worldbank.org/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).
- Yerkes, Sarah (2016): *Why Morocco's protests won't usher in another Arab Spring*. Brookings Institution. (Elérhető: <https://www.brookings.edu/blog/markaz/2016/11/02/why-moroccos-protests-wont-usher-in-another-arab-spring/>. Letöltés ideje: 2021. február 1.).

Szerényi Gábor, QR lovag